

Psychisch geweld

Vaak nauwelijks zichtbaar en niet expliciet strafbaar

Tako Engelfriet*

Stichting het Verdwenen Zelf zet zich in voor slachtoffers van psychisch geweld. Psychisch geweld is, net als fysiek en seksueel geweld, opgenomen in de meeste definities van huiselijk geweld en kindermishandeling in Nederland. Het is een expliciet onderdeel van het Internationaal Verdrag inzake de Rechten van het Kind (art. 19) en het Verdrag van Istanbul tegen geweld tegen vrouwen en huiselijk geweld (art. 33). Beide verdragen verplichten de lidstaten om maatregelen te nemen om psychisch geweld tegen te gaan op zowel preventief als zorg- en justitieel niveau.

Als stichting bieden wij slachtoffers concrete diensten om te herstellen: een interactieve website met blogs geschreven door ervaringsdeskundigen, twee goed onderbouwde boeken van auteur Iris Koops, diverse op herstel gerichte workshops en individuele behandeling door een landelijk netwerk van gespecialiseerde psychologen en therapeuten. Hiermee hebben we de afgelopen zeven jaar tienduizenden slachtoffers bereikt. We richten ons daarnaast steeds meer op professionals.

1. Een bestaan vol dreiging

Wetenschappers noemen structureel psychisch geweld ook wel *coercive control* (dwingende controle). Bij deze vorm van geweld willen plegers hun partner en/of kind in hun macht krijgen. Ze doen dit door dagelijks kleineren, subtiel dwingen, diepgaand manipuleren, intimideren, vergaand verwarren, sociaal isoleren, bedreigen, continu denigreren, op invasieve wijze monitoren, en door de gezondheid van slachtoffers te corrumperen. Het bestaat niet per se uit fysieke incidenten, maar betreft een heel scala aan dwingende en manipulatieve gedragingen waardoor het slachtoffer langzaam maar zeker verstrikt raakt in een web van emotioneel en psychisch geweld.¹

Psychisch geweld van deze aard vormt een van de duidelijkste risicosignalen voor gezinsmoord en partnerdoding en is daarom alleen al essentieel om effectief te herkennen.² Psychisch geweld kan ook voorafgaan aan of samengaan met belaging

* T. Engelfriet is voorzitter van Stichting het Verdwenen Zelf (<https://professionals.verdwenenzelf.org>).

1 S. Dijkstra, 'Hoe herken en doorzie je een instrumenteel geweldspatroom? De noodzaak om coercive control (dwingende controle) te erkennen', *Sozio* 2019.

2 J. Monkton-Smith, *In Control: Dangerous Relationships and How They End in Murder*, London: Bloombury 2021.

of seksueel of fysiek geweld. Plegers van psychisch geweld onderhouden actief een positief, normaal of aardig imago richting de buitenwereld. Binnenshuis wisselen ze aardig of normaal gedrag af met destructief gedrag, waardoor slachtoffers vaak sterk twijfelen aan hun beoordelingsvermogen. Slachtoffers proberen bovendien een bestaan vol chaos, dreiging en stress te overleven, waardoor ze beperkt in staat zijn om hun situatie juist in te schatten.

Slachtoffers van psychisch geweld lopen vaak tegen een aantal specifieke problemen aan bij instanties op het terrein van (jeugd)zorg en justitie. Dat heeft een aantal oorzaken. Voor psychisch geweld bestaat geen specifiek evidencebased zorgaanbod, kenniscentrum, preventiebeleid, onderzoeksprogramma of richtlijn. Het komt nauwelijks aan bod in opleidingen. Kennis over wat psychisch geweld is en hoe het zich manifesteert, ontbreekt daardoor veelal bij zowel het grote publiek als bij professionals.

2. Grote gevolgen, zelden onderzoek

De gevolgen van psychisch geweld zijn fors, even fors en soms zelfs ernstiger dan die van andere vormen van huiselijk geweld en kindermishandeling.³ Het risico op depressie, suïcide, angststoornissen, psychiatrische problematiek, verslavingen, fysieke klachten en chronische ziekten is hoog. Bovendien komt psychisch geweld in de vorm van dwingende controle in Nederland veel voor. Volgens het onderzoeksinstituut Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum (WODC) is het de meest voorkomende vorm van huiselijk geweld. Liefst 680.000 Nederlanders van 16 jaar en ouder maakten in 2019 een ernstige vorm hiervan mee.⁴ In deze cijfers is psychische kindermishandeling nog niet meegenomen.

Juridisch gezien zijn er voor slachtoffers een paar aanknopingspunten, zij het beperkt. In artikel 1:247 van het Burgerlijk Wetboek staat dat in de verzorging en opvoeding van het kind de ouders of verzorgers geen geestelijk geweld 'of enige andere vernederende behandeling' toe mogen passen. In de Wet maatschappelijke ondersteuning (Wmo) en de Jeugdwet valt psychisch geweld net als fysieke en seksuele mishandeling onder de definitie van huiselijk geweld en kindermishandeling. In één specifieke zaak zijn ouders veroordeeld voor onder andere psychische kindermishandeling onder artikel 300 in het Wetboek van Strafrecht.⁵

3. Gericht beleid

Praktisch gezien biedt dit, zeker in het strafrecht, niet veel voor slachtoffers zelf. Als er aantoonbaar een fysiek of seksueel geweldsincident heeft plaatsgevonden, of als er sprake is van een concrete bedreiging of belaging, neemt de politie aangifte

3 C. Hoeboer e.a., 'The effect of parental emotional abuse on the severity and treatment of PTSD symptoms in children and adolescents', *Child Abuse & Neglect*, 2020.

4 M. Akkermans e.a., *Prevalentiemonitor Huiselijk Geweld en Seksueel Geweld 2020*, Den Haag: WODC/CBS 2020.

5 Gerechtshof Den Haag 31 mei 2017, ECLI:NL:GHDHA:2017:1539, zaaknummer: 22-001504-16.

op. Aangifte doen van het *patroon* van psychisch geweld is vrijwel onmogelijk. Het ontbreekt immers aan wetgeving om dit patroon te vervolgen.

In landen als het Verenigd Koninkrijk, Frankrijk, Nieuw-Zeeland, Ierland en diverse staten in Australië en de Verenigde Staten is psychisch geweld (*coercive control*) wel expliciet strafbaar. In deze landen is wetgeving gekoppeld aan investeringen in preventie, onderzoek en zorgbeleid. Justitie en politie kregen trainingen, instrumenten en richtlijnen mee, gebaseerd op wetenschappelijk onderzoek. De Raad van Europa heeft vorig jaar erop aangedrongen dat Nederland de strafrechtelijke aanpak van psychisch geweld verbetert.⁶

4. Gebrek aan herkenning en kennis

Wij hebben de afgelopen jaren (tien)duizenden getuigenissen van slachtoffers ontvangen. Die getuigenissen gaan door merg en been. Niet alleen door de aard en inhoud van de mishandeling, maar ook door de soms hertraumatiserende reacties vanuit hun eigen omgeving ('Je werd toch niet geslagen?' of 'In elk gezin is wel eens ruzie'). Soms vragen politieagenten zich richting slachtoffers hardop af of aangifte doen wel zinvol is. Advocaten zeggen in civiele zaken vaak niet tegen een rechter dat een slachtoffer mishandeld is, omdat de melding niet altijd geloofd wordt. Rechters doen bij complexe scheidingen signalen van psychisch geweld vaak af als 'onverwerkte emoties' van ouders. Onderzoek bevestigt dat nog veel juridische en zorgprofessionals niet weten dat achter veel vechtscheidingen huiselijk geweld een bepalende rol kan spelen.⁷

5. Bewijspositie en beter beleid

Is psychisch geweld wel te bewijzen? Psychisch geweld is een optelsom van dwingend-controlerende gedragingen, zonder dat altijd sprake is van concreet bewijs. Aantonen dat iemands gezondheid door psychisch geweld is beschadigd, is juridisch gezien problematisch. Zolang alleen incidenten van seksueel of fysiek geweld of belaging als een vorm van huiselijk geweld gezien worden, en niet het patroon van psychisch geweld, gaat nog veel huiselijk geweld door zonder dat juridische of zorgprofessionals het werkelijk zien of effectief kunnen ingrijpen.

In diverse westerse landen is dat anders. In Engeland is in 2015 wetgeving tegen psychisch geweld ingevoerd, met als resultaat een verdubbeling van arrestaties in een aantal politieregio's én meer veroordelingen wegens huiselijk geweld.⁸ Belangrijk om te noemen, omdat in Nederland niet alleen het aantal arrestaties en veroordelingen wegens huiselijk geweld zeer laag ligt, maar ook het aantal meldingen. Volgens het eerder genoemde WODC-onderzoek meldt bijvoorbeeld slechts 4% van de slachtoffers van dwingende controle zich bij Veilig Thuis. Beter wetgeving en

6 GREVIO, *Baseline Evaluation Report Netherlands*, Straatsburg: Raad van Europa 2020.

7 C. de Ruiter & B. van Pol, 'Mythen over conflictscheidingen: Een onderzoek naar de kennis van juridische en sociale professionals', *Family & Law* 2017.

8 M. McMahon & P. McGorrrery, *Criminalising Coercive Control*, Singapore: Springer 2020.

beleid rondom psychisch geweld kunnen hierin een verschil maken, zoals uit het voorbeeld van Engeland blijkt.

6. Bijdrage leveren

Recent heeft de Tweede Kamer unaniem een motie aangenomen om de strafbaarstelling en gevolgen van psychisch geweld onafhankelijk te laten onderzoeken, een hoopvol initiatief.⁹ Kennis over psychisch geweld is echter ook nu al beschikbaar, bijvoorbeeld via onze site voor professionals. We bieden professionals trainingen, lezingen en workshops gericht op het verkrijgen van kennis en het vergroten van handelingsperspectief. Ook binnen de huidige kaders kunnen professionals in het zorg- en justitiedomein een verschil maken.

Professionals kunnen slachtoffers daarnaast verwijzen naar onze site voor slachtoffers en de boeken van Iris Koops. Cliënten kunnen dan zelf kijken of ons aanbod voor hen passend is. Op deze wijze zijn slachtoffers ook geholpen en krijgen ze enerzijds erkenning voor wat hen aangedaan is en krijgen ze tegelijkertijd ook de instrumenten mee om zelf te gaan werken aan hun herstel.

9 *Kamerstukken II 2020/21, 28345, nr. 246.*